

Melangyna Elfjes

MR

Kleine tot middelgrote, slanke, zwarte zweefvliegen (7-12 mm), meestal met gele vlekken of banden, soms geheel zwart. De soorten kunnen worden verward met die uit verschillende andere genera, zoals *Meligramma*, *Meliscaeva* en *Parasyrphus*. Het is moeilijk om kenmerken te noemen die voor alle soorten gelden.

Taxonomie en determinatie

Taxonomisch gezien is *Melangyna cincta* een vreemde eend in de bijt. Dušek & Láška (1967) richtten voor deze soort het genus *Fagisyrphus* op, anderen zoals Speight (2003a, b) plaatsen *M. cincta* in *Meligramma*. Omdat er nog weinig overeenstemming is over de verwantschappen, houden we hier vast aan de binnen de Nederlandse literatuur traditionele indeling. In oudere literatuur worden *Meligramma guttata* en *M. triangulifera* ook tot *Melangyna* gerekend. Tot voor kort stond *M. ericarum* (Collin, 1946) op de Nederlandse soortenlijst, maar de verzamelde exemplaren bleken tot *M. umbellatarum* te behoren (REEMER & RENEMA 2004).

Er bestaat twijfel over de taxonomische status van *M. labiatarum* en *M. compositarum*; volgens Speight (2003b) zijn deze taxa synoniem. Hier is echter nog geen studie naar verricht, dus vooralsnog worden ze hier als aparte soorten behandeld. De Noordwest-Europese soorten kunnen met Speight (1988a) op naam worden gebracht.

Verspreiding

Holarctisch genus met ruim twintig soorten, waarvan er zeven zowel in de nearctische als in de palearctische regio's voorkomen. Het meest soortenrijk zijn het noorden en berggebieden. Uit Europa zijn elf soorten bekend, waarvan er zeven in Nederland voorkomen. Een potentiële nieuwkomer voor de Nederlandse lijst is *M. arctica* (Zetterstedt, 1838), die in Midden-Europa en Engeland niet zeldzaam is.

Ecologie

Enkele *Melangyna*-soorten zijn al zeer vroeg in het jaar op wilgenkatjes en sleedoorn te vinden. Deze soorten hebben een generatie per jaar en overwinteren in het popstadium (*M. barbifrons*, *M. lasiophthalma* en *M. quadrimaculata*). De overige soorten hebben twee generaties per jaar en brengen de winter door als larve. De larven leven van bladluizen.

Melangyna barbifrons Vroeg elfje

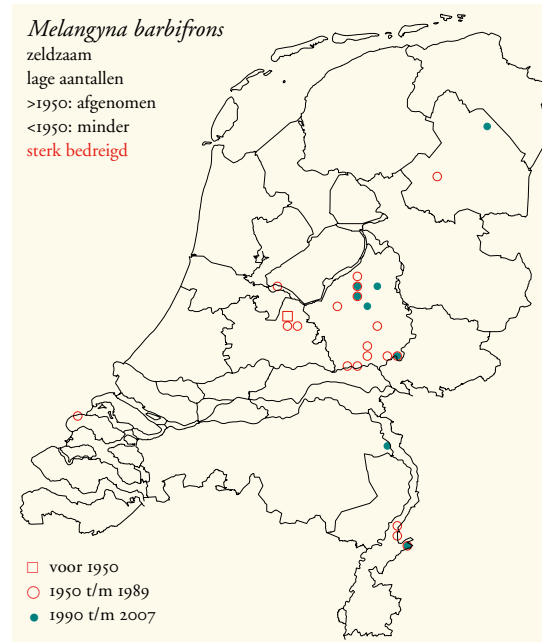
MR

Kleine *Melangyna*. Mannetje met vlekkenparen op rugplaatjes 3-4. Verschilt van mannetje *M. quadrimaculata* door vrijwel onbehaarde ogen. Vrouwje met vlekkenparen op alle rugplaatjes, lijkt hierdoor op *M. lasiophthalma*, maar stofvlekken op voorhoofd zeer klein. Lengte 7-8 mm.

Verspreiding en vliegtijd

Palearctisch. Van West-Europa tot aan de Stille Oceaan. In Europa van Noord-Engeland en Noord-Scandinavië tot in België en de Alpen.

In Nederland zeldzaam in het binnenland: vooral op de Veluwe en de Utrechtse heuvelrug. De enige vondst buiten het binnenland, op Schouwen-Duiveland, is uit 1987. Een generatie.

Ecologie

Open plekken met wilgen nabij droge loofbossen op zandgrond. In vergelijking met *M. quadrimaculata* mogelijk in iets vochtiger en voedselarmere gebieden, hoewel ze samen kunnen voorkomen.

De vliegen zijn te vinden op en nabij bloeiende wilgen. Ze lopen langdurig langzaam rond op een mannelijk wilgenkatje en vliegen dan naar een ander katje. Verstoring door *Eristalis*-soorten of door honingbijen komt veel voor.

De onvolwassen stadia zijn onbekend. Gezien de vroege vliegtijd wordt verwacht dat de soort, evenals *M. lasiophthalma* en *M. quadrimaculata*, als pop overwintert (DUŠEK & LÁŠKA 1986).

Summary – Rare. Less common before 1950, decreased since. Strongly threatened. Open areas with flowering wilows near dry deciduous forest on sandy soil.

Melangyna cincta Spits elfje

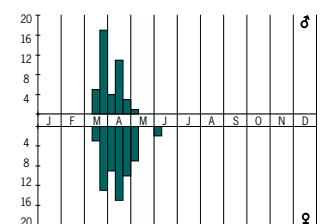
LVDL

Vrij grote brede *Melangyna* met brede gele banden op rugplaatjes 3-4. Van zeer gelijkende *Meliscaeva cinctella* te onderscheiden aan gele antennen, geelbehaard schildje en scherp driehoekige vlekken op rugplaatje 2. Lengte 8-10 mm.

Verspreiding en vliegtijd

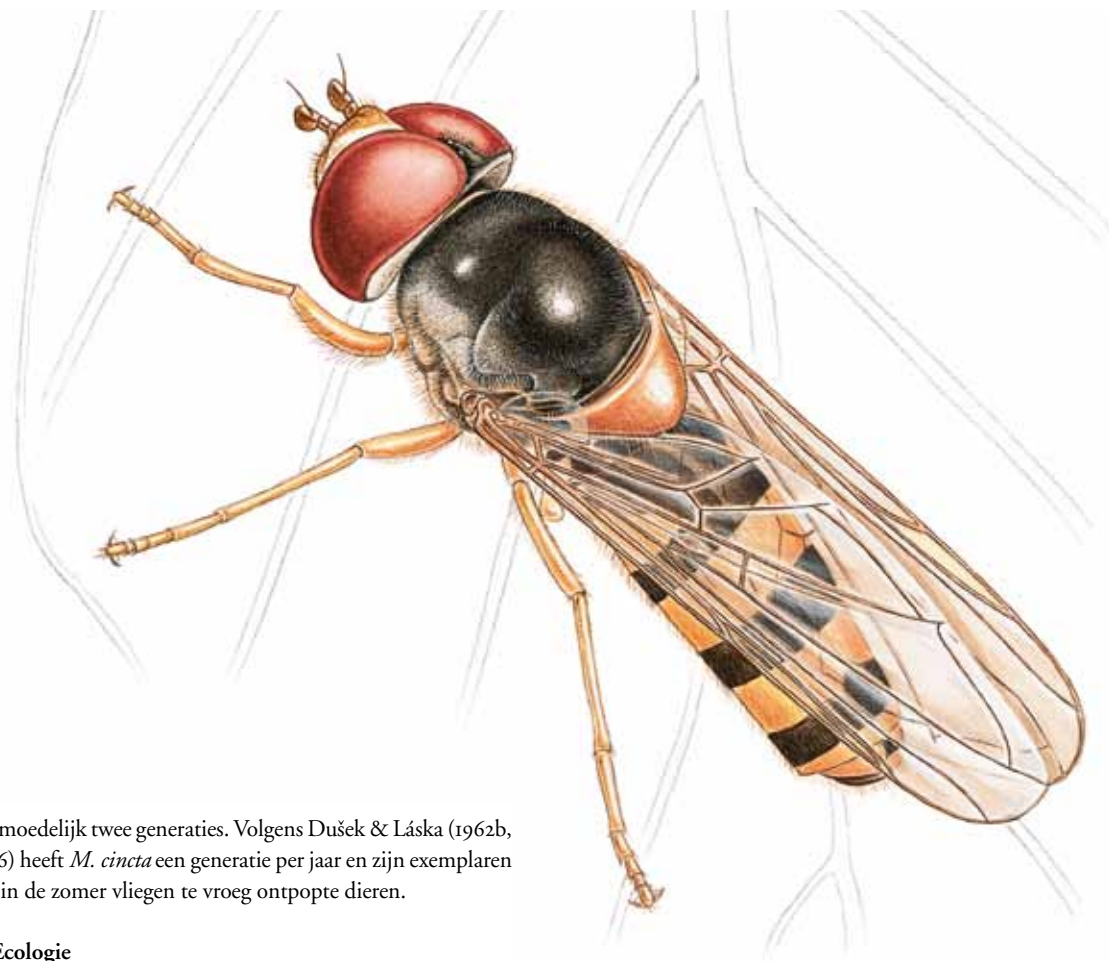
Palearctisch. Van West-Europa tot in Turkije. In Europa van Noorwegen en Zweden tot het Middellandse-Zeegebied en van Ierland tot de Oeral.

Algemeen in grote delen van ons land, zeldzamer in het open kustgebied.

Melangyna barbifrons

Mannetje *Melangyna cincta*
op beukenblad.

Vermoedelijk twee generaties. Volgens Dušek & Láška (1962b, 1986) heeft *M. cincta* een generatie per jaar en zijn exemplaren die in de zomer vliegen te vroeg ontpopte dieren.

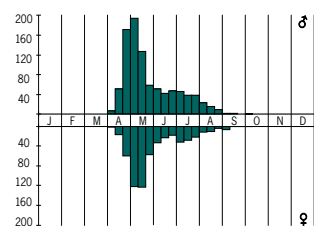
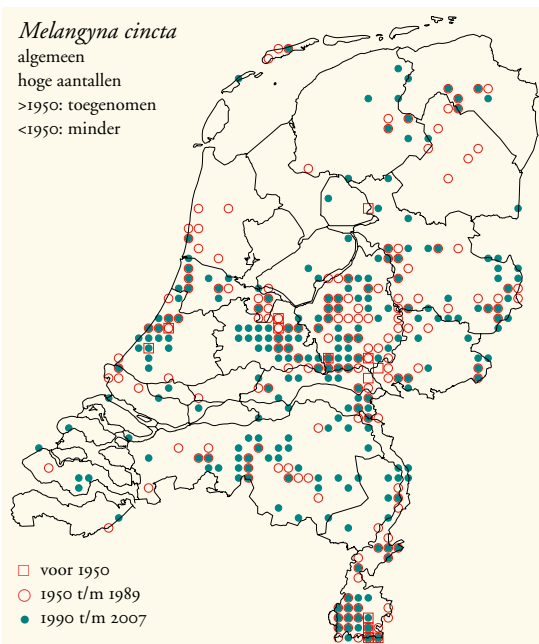
Ecologie

Loofbossen, parken en tuinen met oude beuken.
De vliegen zijn voedselzoekend op beschaduwde plaatsen in de zoom van bossen en struikgewas en langs bospaden te vinden en bezoeken daar vooral schermbloemen, braam en bloeiende heesters. Mannetjes zijn sterk territoriaal. Ze zweven op zonnige plekjes op 2-5 meter hoogte, vaak met

Larve van *Melangyna cincta*.
Deze larve voedt zich met blad-
luizen op beukenbladeren.

Melangyna cincta
algemeen
hoge aantallen
>1950: toegenomen
<1950: minder

Melangyna cincta

tientallen bijeen zonder weinig interactie te vertonen. Bij bossen met uitbundige ondergroei worden territoria ook vanaf de bladeren van struiken en kruiden verdedigd. De vliegen vertonen mogelijk trekgedrag (GATTER & SCHMID 1990). De larven zijn vooral gevonden op beuk, waar de soort leeft van de bladluizen *Phyllaphis fagi* (DUŠEK & LÁŠKA 1962B). Ze zijn incidenteel gevonden op zomereik en esdoorn (ROTHERAY 1986A). Na het doorlopen van het laatste larvestadium gaat de larve in diapauze om in het volgende voorjaar te verpoppen en als vlieg tevoorschijn te komen. Een klein deel verpopt direct en vormt in dezelfde zomer de kleine

tweete generatie. De larven zijn beschreven door Dušek & Láška (1962b). Eerdere beschrijvingen (HEISS 1938, DIXON 1960) hadden vermoedelijk betrekking op een *Meligramma* (DUŠEK & LÁŠKA 1962B).

Summary – Common. Less common before 1950, increased since. Deciduous forests, parks and gardens.

Melangyna compositarum Zomerelfje

MR

Vrij grote *Melangyna*. Van *M. umbellatarum* te onderscheiden door doffere borststukrug en gelere (minder witte) vlekken. Lijkt vooral op *M. labiatarum*, maar mannetje met spaarzamer behaarde ogen en vrouwtje met bovenop glanzende kop. Lengte 9-11 mm.

Verspreiding en vliegtijd

Holarctisch. Van West-Europa tot aan de Stille Oceaan en in Noord-Amerika. De verspreiding is niet duidelijk vanwege verwarring met *M. labiatarum*. Het complex *compositarum* / *labiatarum* komt in Europa voor van Noord-Scandinavië tot in Midden- en Zuid-Europese berggebieden, inclusief de Pyreneeën. In Engeland lijkt *M. compositarum* de meest noordelijke van de twee, wat overeenkomt met de Nederlandse situatie.

In Nederland bekend van vier exemplaren (twee mannetjes en twee vrouwtjes) van vier vindplaatsen in het binnenland en Zuid-Limburg: 1972 Norg, 1994 Hattem, 1982 Doorwert en 1991 Cadier.

Het aantal generaties is onduidelijk. In België is *M. compositarum* gevonden van eind juni tot begin augustus (VERLINDEN 1991). In Engeland vliegt de soort van april tot in oktober, met pieken in juli en augustus (BALL & MORRIS 2000).

Ecologie

Van de Nederlandse vindplaatsen is geen biotoopinformatie bekend. In het buitenland wordt de soort aangetroffen in

bloemrijke open vegetaties, zoals wegbermen in de buurt van naaldbossen.

De volwassen dieren bezoeken bloemen in de kruidlaag, vooral schermbloemen zoals gewone berenklauw en engelwortel. Mannetjes vertonen zweefgedrag op enkele meters hoogte bij (naald)bomen (BALL & MORRIS 2000).

De onvolwassen stadia zijn onbekend.

Summary – Very rare. No apparent trends. Strongly threatened. Habitat unknown.

Melangyna labiatarum Wimperzomerelfje

MR

Vrij grote *Melangyna*, van *M. umbellatarum* te onderscheiden door doffere borststuk en gelere (minder witachtige) vlekken. Lijkt vooral op *M. compositarum* en wordt vaak als synoniem hiervan beschouwd. Mannetjes met duidelijk behaarde ogen, vrouwtjes met bestuiving bovenop kop. Lengte 9-11 mm.

Verspreiding en vliegtijd

Holarctisch. Van West-Europa tot aan de Stille Oceaan en in Noord-Amerika. De verspreiding is niet duidelijk vanwege verwarring met *M. compositarum*, maar is mogelijk meer zuidelijk.

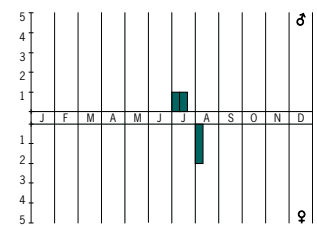
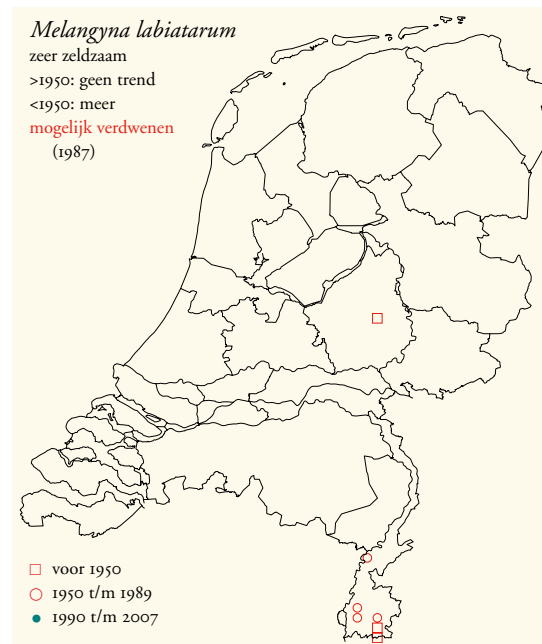
In ons land bekend van tien exemplaren (drie mannetjes en zeven vrouwtjes) van negen vindplaatsen, die op Apeldoorn na allemaal in Zuid-Limburg liggen. De vangsten dateren van voor 1980, behalve een in 1987 op de Zuid-Limburgse Vrakelberg.

Het aantal generaties is onduidelijk.

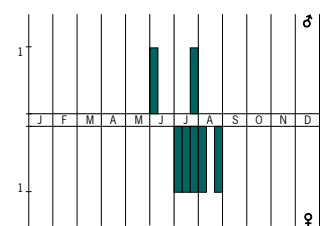
Ecologie

De Nederlandse biotoop is onbekend. In het buitenland wordt de soort gevonden in bloemrijke open vegetaties in of nabij bossen.

De volwassen dieren vliegen in de kruidlaag, waar ze bloe-

Melangyna compositarum

Melangyna labiatarum

men bezoeken, vooral schermbloemen als gewone berenklauw en engelwortel.

De onvolwassen stadia zijn onbekend.

Summary – Very rare, possibly disappeared, last record 1987. More common before 1950. Habitat unknown.

Melangyna lasiophthalma Wilgenelfje

LVDL

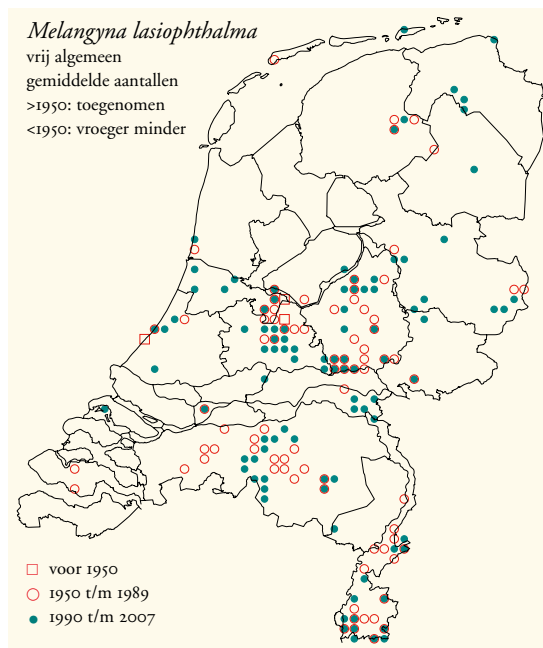
Vrij grote *Melangyna* met geheel donkergele voorscheen en witgele tot oranje vlekkenparen op achterlijf. Vlekken op rugplaatje 2 met afgeknotte binnenpunt, op rugplaatje 3 met rechte achterrand. Lengte 8-10 mm.

Verspreiding en vliegtijd

Holarctisch. Van West-Europa tot in Oost-Siberië en in Noord-Amerika. In Europa van Noord-Scandinavië tot in berggebieden van Zuid-Europa en van IJsland en Ierland tot de Oeral.

In Nederland vrij algemeen in het binnenland, de duinen en Zuid-Limburg, vrij zeldzaam tot zeldzaam in het kustgebied.

Een generatie.

Ecologie

Bosranden en open plekken in loofbossen met bloeiende struiken, ook in stadsparken.

Beide seksen vliegen tot op enkele meters hoogte door de vegetatie en bezoeken vroegbloeiende struiken, met name wilg en sleedoorn. Ze zonnen veel op takken en bladeren.

Mannetjes vertonen zweefgedrag tot op enkele meters hoogte op zonnige plekken of zitten soms met vijf of meer exemplaren op enkele centimeters van elkaar op een zonbeschenen boomstam. Als er een wegvliegt, bijvoorbeeld omdat er een ander insect langs komt, volgt de rest direct. Ze vliegen enige seconden en landen dan weer op dezelfde plaats.

De larven zijn diverse malen gevonden bij bladluizen op

gewone esdoorn en op de niet-inheemse gele gentiaan (GOELDLIN DE TIEFENAU 1974, ROTHERAY & GILBERT 1989). De soort overwintert in het popstadium (DUŠEK & LÁSKA 1986).

Summary – Fairly common. Less common before 1950, increased since. Open areas in and edges of deciduous forest, also in city parks.

Melangyna quadrimaculata Donker elfje

MR

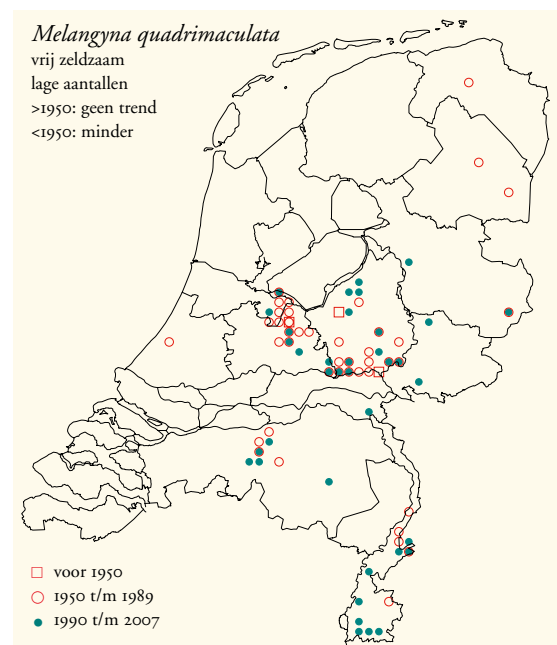
Middelgrote *Melangyna*. Mannetje met zwart rugplaatje 2 en vlekkenparen op rugplaatjes 3-4. Verschilt van mannetje *M. barbifrons* door dichtbehaarde ogen. Vrouwtje geheel zwart, inclusief gezicht en schildje, wat uitzonderlijk is onder Syrphini. Lijkt hierdoor op *Cheilosia*, maar verschilt door lang zwartachtig pterostigma en ontbreken van 'wangen'. Lengte 8-9 mm.

Verspreiding en vliegtijd

Palearctisch. Van West-Europa tot aan de Stille Oceaan. In Europa een noordelijke soort die voorkomt van Noord-Engeland en Noord-Scandinavië tot Midden-Frankrijk en de Alpen.

In Nederland vrij zeldzaam in het binnenland, met de meeste vondsten op de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe. Een vondst in de duinen: Meijndel in 1987.

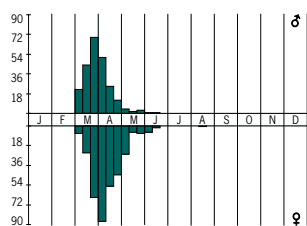
Een generatie. In Nederland de vroegst vliegende zweefvliegsoort, afgezien van de soorten waarvan de imago's overwinteren. In veel jaren worden er geen mannetjes gemeld, omdat er zo vroeg in het jaar nog niet op zweefvliegen wordt gelet.

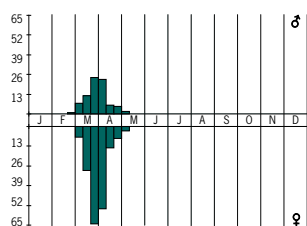
Ecologie

Open plekken langs en in naaldbossen en gemengde bossen op zand- en lössgrond en in beekdalen. Ook in stedelijke omgeving (parken).

De vliegen zijn bij temperaturen vanaf circa 10°C actief. In

Melangyna lasiophthalma

Melangyna quadrimaculata

België is een exemplaar op een paaltje in de sneeuw gezien (pers. obs. W. Renema). Bij zonneschijn bezoeken ze wilgen- en hazelaarkatjes, sleedoornbloesem en sporadisch andere vroeg bloeiende planten. Als er wolken voor de zon schuiven zitten ze soms op boomstammen, takjes en bladeren nabij de bloeiende struiken. Mannetjes zweven vaak in aantal op enkele meters hoogte vlak naast bloeiende struiken.

De larven zijn in Schotland eind juli gevonden bij bladluizen op gewone zilverspar (ROTHERAY 1988B). De enige uitgekweekte larve hiervan verpopte in november en bracht als pop de winter door. Overwintering in het popstadium werd al vermoed door Dušek & Láška (1986).

Summary – Scarce. Less common before 1950, no trend since. Open areas near coniferous or mixed forest.

Melangyna umbellatarum Melkelfje

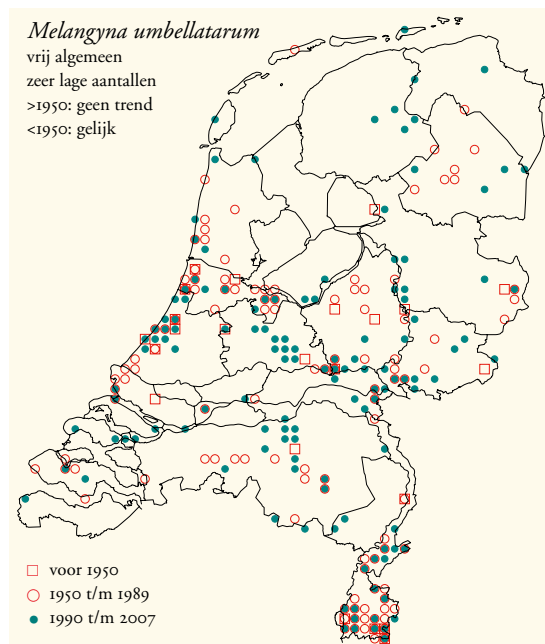
IVDL

Vrij grote *Melangyna* met donkere middenknobbel, sterk glanzende en lichtbehaarde borststukrug en lichtgele (mannetje) of witte (vrouwje) vlekkenparen op rugplaatjes 2-4. Onderscheidt zich van *M. compositarum* en *M. labiatarum* door kale ogen (mannetjes) en grote stofvlekken op voorhoofd en grotendeels gele voor- en middenschenen (vrouwjes). Lengte 9-12 mm.

Verspreiding en vliegtijd

Holarctisch. In het palearctische gebied van West-Europa tot in Kamtsjatka. In Europa van Ierland en Scandinavië tot het Middellandse-Zeegebied.

In heel Nederland vrij algemeen. De soort lijkt een voorkeur voor zand- en kleigrond te hebben. Vooral in de duinstreek en in Zuid-Limburg komen soms hoge aantallen voor, maar de aantallen wisselen sterk van jaar tot jaar. Twee generaties.

Ecologie

Bosranden, wegbermen en andere plaatsen met hoge bloemrijke kruidenvegetaties. De soort is ook op beschaduwde plaatsen in loofbossen aan te treffen. Beide seksen bezoeken schermbloemen zoals gewone berenklauw en zevenblad. Ze worden weinig vliegend waargenomen.

De eieren en larven zijn gevonden op gewone berenklauw, fluitenkruid en enkele andere kruiden bij een breed spectrum aan bladluissoorten (CHANDLER 1968B, DUŠEK & LÁŠKA 1967).

Summary – Fairly common. No apparent trends. Forest edges, roadsides and other places with high herbaceous vegetation. Also found at shady places in deciduous forest.

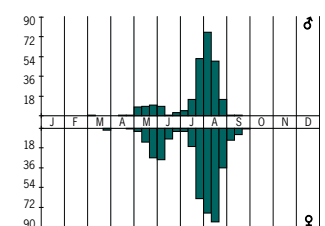
Melanogaster Doflijfjes

MR

Kleine zwarte zweefvliegen (5-8 mm) met glimmende borststukrug. Het achterlijf is glimmend langs de randen en meestal dof op het midden. Mannetjes hebben een middenknobbel op het gezicht, vrouwjes niet. Van *Chrysogaster*-soorten te onderscheiden aan de geheel donkere antennen, van *Orthonevra*- en *Riponnensia*-soorten aan de vleugeladering.

Melangyna quadrimaculata vrouwje. Door hun zwarte uiterlijk worden vrouwjes van deze soort makkelijk voor een *Cheilosia*-soort aangezien.

Melangyna umbellatarum, mannetje op valeriaan. Deze soort wordt ook vaak op schermbloemen gezien.

Melangyna umbellatarum